

بررسی رکود تورمی ناشی از سیاست‌های اقتصادی و راهکارهای مقابله با آن

مورد مطالعه (سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۹۹)

روح‌الله رضایی شان‌دیز^۱، محمدرضا بهرام زاده^۲، سعیده مقدس^۳

۱- دانشجوی کارشناسی مدیریت بازرگانی موسسه عالی کاویان مشهد، ایران

۲- استادیار و عضو هیئت علمی گروه مدیریت بازرگانی، موسسه آموزش عالی کاویان، مشهد، ایران.

۳- کارشناس ارشد اقتصاد، و مدرس موسسه آموزش عالی کاویان مشهد، ایران

چکیده

این پژوهش در سال‌های دوره ریاست جمهوری دکتر احمدی نژاد تا دکتر روحانی می‌باشد که نتایج برآورده شده است. داده‌های آماری نرم افزار ایووز بر پایه روش دی هان و سومنر وجود رکورد تورمی را نشان می‌دهد. از ارتباط کواریانس نرخ تورم و رشد تولید ناخالص واقعی، رکود تورمی قابل تشخیص می‌باشد همانطور که مشاهده شد اقتصاد ایران طی سالهای ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۹ دارای کواریانس نرخ تورم و رشد تولید ناخالص واقعی منفی باشند یعنی، در آن سال رکود تورمی اتفاق افتاده است. با بررسی نقدینگی مشاهده می‌شود روند تغییرات رشد در سالهای ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۱ و ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۹ رکورد تورمی با شدت بیشتری مشاهده شده است رکود تورمی نیز در اقتصاد ایران هم روند افزایشی و هم کاهشی در حجم پول داشته است. این مسئله دقیقاً برای دوره رکود تورمی (۱۳۹۲ تا ۱۳۹۵) نیز مصداق دارد. همچنین مشاهده شد که اثر نقدینگی و اثرات ناشی از تعدیل در رکود تورمی که در یک دوره با کاهش ظاهر شده است. در واقع، علت روند نوسانی رشد حجم پول وجود سیاست‌های مصلحت‌گرایانه مقام پولی است که در مقاطع زمانی مختلف بر پایه مصلحت‌های اقتصاد ایران اتخاذ شده است، اما شاخص بهای مصرف خانوار از عواملی بود که بر دوره زمانی رکود تورمی اثر عکس داشته اند در مقابل نقدینگی و اثرات ناشی از آن مثبت بوده همچنین سیاست‌های مصلحت‌گرایانه باعث بروز اثرات بلندمدت و ماندگاری رکود تورمی میشوند

واژگان کلیدی: سیاست‌های پولی، رکود تورمی، حجم پول، ناسازگاری زمانی

¹ Habib2322@gmail.com

² bahramzadeh@kavian.ac.ir

۱- مقدمه

اقتصاددانی به نام میلتون فریدمن^۳ یکی از اولین افرادی بود که رکود تورمی دهه‌ی ۱۹۷۰ را پیش‌بینی کرد از نظر فریدمن، تورم زمانی اتفاق می‌افتد که بانک مرکزی اجازه دهد پول زیادی وارد گردش اقتصادی شود. فرمول او برای تورم ساده بود: «پول بیش‌ازحد، نادر شدن کالاها را به همراه می‌آورد. رکود تورمی شرایطی است که در آن سطح قیمت‌ها و بیکاری توأمان افزایش می‌یابد (دوره‌ام^۴ ۱۹۷۶). تهدید رکود تورمی در طول دوران رکود، از نگاه اقتصاد کلان یعنی زمانی که تولید ناخالص داخلی سیر نزولی به خود بگیرد و بیکاری رشد صعودی داشته باشد، اگر این تغییرات با شدت باشد حتماً تهدید به حساب خواهد آمد. به عبارت دیگر کاهش عرضه کل بیشتر از افزایش تقاضای کل باشد. بسیاری از کارشناسان معتقدند که این موارد نیز تحت تأثیر بحران‌های مالی شکل گرفته‌اند مانند: هجوم بانکی، سقوط بازار سهام و بحران‌های وام‌های رهنی پرخطر و ترکیب‌های حساب مسکن، نمونه‌هایی از این بحران‌ها می‌باشد. (بختیار زاده ۱۳۸۸). بر اساس سیاست پولی استاندارد، بانک مرکزی در این دوران نرخ‌های بهره را پایین آورد تا استقراض و خرج کردن را در سیستم اقتصادی تحریک کند. کلید جلوگیری از رکود تورمی، اجتناب از ورود پرشتاب پول‌های هنگفت به اقتصاد است. که از نظر مکاتب اقتصادی دیگر دلایل متفاوتی فرض می‌شود به عنوان مثال از منظر مکتب اقتصادی نئوکینزها تورم ناشی از سمت عرضه یا فشار هزینه تورمی و از منظر پول‌گرایان و کینزیهای جدید، انتظارات تورمی ناشی از افزایش دستمزد کارگران و نئوکلاسیک‌ها عدم توانایی دولت در تنظیم قوانین و کاهش بهره‌وری نیروی کار و کلاسیک‌های جدید سیاست‌های پولی مصلحت‌گرایانه را که باعث بروز پدیده ناسازگاری زمانی و در مکتب اتریشی، افزایش خلق پول درونی یا اعتبار با رشدی بیشتر از رشد تولید کالاها، از جمله عوامل بروز رکود تورمی می‌دانند. اما می‌توان نوسانات قیمت نفت، روش‌های مصلحت‌گرایانه اتخاذ سیاست‌های پولی و مالی توسط دولت، خلق اعتبار مازاد بر تولید و بهره‌وری پایین نیروی کار از مهم‌ترین عوامل دانست اگرچه برای هر اقتصادی خاص باید شرایط آن را در نظر گرفت اما به‌طور کلی در ایران هم با بررسی شاخص‌های می‌توان اثر هر کدام از این موارد را مشاهده کرد.

۲- مبانی نظری

به منظور بررسی مبانی نظری در ابتدا لازم است برای درک بهتر پدیده رکود تورمی از مشخصه‌های اصلی آن یعنی رکود و تورم، هر یک به‌طور مجزا ریشه‌یابی شوند تا به وسیله آن شناسایی علل ایجاد و راهکارهای مقابله با آن آسان‌تر شود

۲-۱- تحلیل ریشه‌های رکود از دیدگاه مکاتب مختلف:

مکتب کلاسیک: تورم را ناشی از فشار تقاضا که آن‌هم عمدتاً به علت گسترش فعالیت دولت در نتیجه تجویزات کینز می‌داند. رکود را ناشی از ادوار تجاری می‌داند که با صبر و بردباری قابل حل است و دخالت دولت را به شدت نفی می‌کند. از نظر کلاسیک‌ها وضعیت معمول اقتصاد اشتغال کامل است

³ Milton Friedman⁴ Durham

مکتب کینز: رکود را ناشی از نارسایی تقاضای مؤثر می‌داند و برای رهایی از آن سیاست‌های انبساطی سمت تقاضا را تجویز می‌کند. تورم را صرفاً ناشی از عوامل اجتماعی، سیاسی (مانند اتحادیه‌ای کارگری) می‌داند. به‌طور کلی راه‌حل و اجتناب از وضعیت رکود تورمی توسط این مکتب در سه حکم خلاصه می‌شود: اولاً تنظیم تقاضا، معضل رکود و بیکاری را حل می‌کند. ثانیاً سیاست درآمدی، تورم را تنظیم می‌کند، ثالثاً نرخ ارز موازنه پرداخت را اداره می‌کند.

از دیدگاه نئوکینزیها، نظریه عرضه مبنایی مناسبی جهت توجیه تورم رکودی است. بر پایه نظریه عرضه، افزایش در قیمت سرمایه‌های طبیعی، (نفت، گاز و غیره) از طریق تکانه‌های با منشأ خارجی و همچنین سیاست‌های اصلاحی مالی دولت (تغییر در یارانه‌ها و مالیات)، به جابه‌جایی منحنی عرضه و بروز تورم رکودی از سمت عرضه اقتصاد منجر می‌شوند.

مکتب پولی: پولیون عامل تورم در بلندمدت را متغیر عرضه پول دانسته و معتقدند مداخله دولت قواعد دستوری باعث بروز بی‌ثباتی در عرضه پول شده و تورم ایجاد می‌کند، لذا سه راحل برای خروج معرفی می‌کنند ۱- عدم بروز و تشدید کسر بودجه ۲- کاهش نقش دولت در اقتصاد ۳- استقلال بانک مرکزی،

مکتب نئوکلاسیک: در این مکتب رکود و بیکاری را ناشی از یک وضعیت عدم تعادل موقتی و زودگذر دانسته و معتقدند که عاملان اقتصادی با فعالیت خود مجدداً وضعیت تعادلی را به وجود می‌آورند و کارگران کار تازه‌ای را با دستمزد پولی کمتر پیدا می‌کنند این مکتب معتقد است که تنها افزایش موجودی سرمایه است که می‌تواند موجبات افزایش اشتغال را فراهم آورد و متغیرهای پولی صرفاً سبب وخیم‌تر شدن اوضاع و ضمیمه شدن تورم به رکود می‌شود. نئوکلاسیکها از دو زاویه به تورم رکودی نگاه می‌کنند: ۱ از منظر عدم توانایی دولت در تنظیم قوانین و ۲ از منظر کاهش بهره‌وری نیروی کار.

مکتب اتریشی: عامل اصلی بروز تورم رکودی را در افزایش خلق پول درونی یا اعتبار با رشدی بیشتر از رشد تولید کالاها دانسته و بر کنترل اختلالات پولی تأکید دارد (خلیلی عراقی و سوری ۱۳۸۳)

فریدمن، بایان کردن نظریه مقدار بهینه پول و ارائه قاعده‌مندی سیاست پولی، اعتقاد داشت که استمرار تورم به بروز انتظارات تورمی منجر می‌شود و این مسئله باعث می‌شود که منحنی فیلیپس تعمیم‌یافته به سمت بالا جابه‌جا شود. یعنی در سمت عرضه، تولیدکنندگان باید با توجه به افزایش تورم آتی، انتظارات ناشی از افزایش دستمزد کارگران را در نظر بگیرند و این مسئله به جابه‌جایی منحنی عرضه به چپ منجر می‌شود. این موضوع از دیدگاه کنیزی‌های جدید نیز مورد توجه قرار گرفته. پس، وجود تورم مستمر از عوامل تورم رکودی هست.

در مطالعات لوکاس^۵ در خصوص نقش انتظارات عقلایی در اقتصاد، کیدلند و پرسکات توجیه دقیق‌تری از تورم رکودی با معرفی پدیده ناسازگاری زمانی بیان نمودند. ناسازگاری زمانی به شرایطی گفته می‌شود که ترجیحات یک تصمیم‌گیرنده اقتصادی در یک دوره زمانی با دوره زمانی دیگر متفاوت گردد. کیدلند و پرسکات (۱۹۹۷-۱۹۹۷)

⁵ Lucas⁶ Kydland & Presscot

۱۹۸۲) علت این را مداخله‌های مصلحتگرایانه و کوتاه‌مدت دولت، به‌ویژه مقام پولی در اعمال سیاست‌های پولی بیان می‌کنند که از طریق افزایش تورم انتظاری، باعث بروز تورم رکودی در اقتصاد می‌شود. در اواخر دهه ۱۹۹۰ دیدگاه جدید و مبنی بر ساختار اجتماعی توسط نیتزان^۷ در قالب نظریه انباشت تفاضلی مطرح شد. به اعتقاد این پژوهشگر، اقتصاد سرمایه‌داری برخلاف آنکه در نظریه به بازار رقابت کامل اعتقاد دارد ولی در عمل سود به‌صورت رقابتی توزیع نمی‌شود، بلکه قواعد اجتماعی و گروه‌های پرنفوذ از طریق در دست گرفتن سهم بالای بازار و متمرکز کردن آن باعث کاهش سود برای بنگاه‌های دیگر، انحصار مواد اولیه، کاهش انگیزه تولید و رقابت برای بنگاه‌های دیگر و در نهایت تورم رکودی می‌شوند. بر پایه این نظریه نظارت و اصلاح قوانین بازار و درهم شکستن گروه‌های قدرتمند اجتماعی می‌تواند از تورم رکودی بکاهد (باستانی فر ۱۳۹۳)

۳- پیشینه پژوهش

صوری دیلمی ۱۴۰۰ در رابطه پویای نرخ ارز-تورم و همچنین وجود چرخه تشدید شونده در اقتصاد ایران در دوره زمانی ۱۳۸۱:۰۱-۱۳۹۵:۱۲ با استفاده از رویکرد تغییر رژیم مارکف بیزی در مدل خود توضیح بردای مورد بررسی قرار گرفته است. بر این اساس وجود دو رژیم متفاوت تورمی (دارای واریانس‌های متفاوت) مورد تأکید قرار گرفته و نتایج توابع کنش- واکنش بیانگر وجود رابطه دوطرفه میان متغیرها در رژیم تورمی سطح پایین و یک رابطه انفجاری در رژیم تورمی سطح بالا است. در رژیم تورمی سطح پایین، واکنش تورم به شوک وارد شده به میزان یک انحراف معیار در نرخ ارز، مثبت و کمتر از یک و از طرف دیگر واکنش نرخ ارز به شوک تورمی به میزان یک انحراف معیار نیز مثبت اما بزرگ‌تر از حالت قبل است. همچنین رفتار انفجاری این توابع در رژیم تورمی سطح بالا حاکی از آن است که فرضیه چرخه تشدیدشونده در دوره مورد بررسی در اقتصاد ایران صادق است.

عزتی شورگلی ۱۴۰۰ در همین راستا با استفاده از داده‌های فصلی اقتصاد ایران طی دوره زمانی ۱۳۶۹:۱-۱۳۹۶:۴، با به‌کارگیری مدل غیرخطی خود رگرسیون برداری آستانه‌ای به برآورد ضریب فزاینده آنی و تجمعی (۱۰ و ۲۰ فصل) سیاست مالی پرداخته است. نتایج حاصل از آزمون ریشه واحد غیرخطی و آزمون هم انباشتگی غیرخطی نشان داد که درجه انباشتگی بعضی از متغیرهای مورد استفاده در تحقیق غیرخطی است، همچنین رابطه هم انباشتگی بین متغیرهای مورد استفاده از یک رابطه غیرخطی تبعیت می‌کند، همچنین تخمین مدل خود رگرسیون برداری آستانه‌ای و برآورد توابع واکنش ضربه غیرخطی شبیه‌سازی و بوت استراپ شده نشان داد که ضریب فزاینده مخارج عمرانی و جاری دولت در دوره رکود بزرگ‌تر از دوره رونق است این موضوع برای مالیات برعکس هست، همچنین بزرگ‌ترین ضریب فزاینده در بین سه ابزار سیاست مالی مربوط به مخارج جاری دولت است.

ایمان روستا ۱۳۹۹ با بررسی سیاست‌های بهینه پولی و مالی با تأکید بر خروج غیر تورمی از رکود اقتصادی در ایران است. در مرحله اول، اقتصاد ایران در قالب یک مدل تعادل عمومی پویای تصادفی (NK-DSGE) مدل‌سازی شده است. پس از مدل‌سازی و استخراج سیستم معادلات، پارامترهای ساختاری مدل با استفاده از داده‌های فصلی سال ۱۹۸۹ تا ۲۰۱۶ و همچنین رویکرد بیزی محاسبه شده است. نتایج نشان می‌دهد که

⁷ Nitzan

سیاست‌های انبساطی پولی و مالی هرچند که تولید را افزایش می‌دهد، اما با تورم همراه هستند. در مرحله دوم، قواعد پولی و مالی بهینه از یک تابع زیان اجتماعی استخراج شده است و بر این اساس شرایط خروج غیر تورمی از رکود بررسی شده است. نتایج شبیه‌سازی نشان می‌دهد که سیاست پولی بهینه نمی‌تواند به‌خودی‌خود منجر به خروج اقتصاد از رکود بدون ایجاد تورم شود. اما اگر این سیاست به همراه سیاست مالی بهینه اعمال شود، می‌توان شاهد خروج غیر تورمی از رکود اقتصادی بود.

صف‌شکن ۱۳۹۵ با روش توصیفی تحلیلی نشان می‌دهد که اجرای سیاست‌های تعدیل ساختاری در قالب شوک‌های وارده به قیمت‌های کلیدی، با ایجاد تورم‌های فزاینده و با به خطر انداختن منافع بخش‌های مولد، موجب تضعیف بنیه ملی تولیدشده و به معضل رکود تورمی خصلت دور باطل داده است. به این منظور ابتدا سال‌هایی که رکود تورمی در ایران شکل گرفته تعیین و سپس روند تغییر متغیرهای مهم اقتصادی مانند نرخ ارز، حداقل مزد، بدهی بخش دولتی به سیستم بانکی، کسری بودجه دولت، نقدینگی، تشکیل سرمایه، درآمد ملی، سهم درآمدهای نفتی و بهره‌وری نیروی کار با دوره‌های رکود تورمی مقایسه شده و اثرگذاری آن‌ها بر شکل‌گیری و استمرار این دوره‌ها با تکیه بر الگوی نظری نهادگرایی مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. نتایج به‌دست‌آمده نشان‌دهنده آن است که شوک‌درمانی‌هایی که در قالب برنامه تعدیل ساختاری اجرا شده‌اند، با افزایش نا اطمینانی در اقتصاد، انگیزه سرمایه‌گذاری در بخش‌های مولد که موجب ایجاد رشد باکیفیت می‌شوند را کاهش داده است. ضمن آنکه با طولانی‌تر شدن این دوره‌های باطل رکود تورمی، اقتصاد در وضعیت بحرانی‌تری قرار گرفته است. مهم‌ترین پیشنهادهایی که در راستای یافته‌های پژوهش ارائه شده عبارت‌اند از: ایجاد ثبات در فضای اقتصاد کلان، بهبود وضعیت تولید و کسب‌وکار، بازآرایی ساختار سیاستی و تغییرات نهادی، ارتقای بهره‌وری و ایجاد رشد باکیفیت.

(باستانی فر و میرزایی ۱۳۹۳) در این پژوهش دوره‌های زمانی بروز رکود تورمی در اقتصاد ایران طی سال‌های ۱۳۵۸ تا ۱۳۹۲ بر پایه روش دی‌هان و سومر برآورد می‌شود. سپس، بر پایه الگوی برتولد عوامل مؤثر در بروز رکود تورمی در قالب رگرسیون داده‌های شمارشی، تخمین حداکثر برآورد کننده پواسن، دوجمله‌ای نرمال، دوجمله‌ای منفی، تخمین‌های سانسور و حداقل مربعات معمولی برآورد شده است. نتایج گویای آن است که اولاً، با توجه به تعریف این مقاله از رکود تورمی، اقتصاد ایران طی سال‌های ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۳ و ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۲ دچار رکود تورمی بوده است. ثانیاً، رکود تورمی صرفاً پدیده‌های پولی نیست و به بهره‌وری پایین نیروی کار هم ارتباط دارد. ثالثاً، اصلی‌ترین دلیل رکود تورمی مرتبط با مقام پولی حجم نقدینگی نیست، بلکه سیاست‌های مصلحت‌گرایانه پولی از طریق بروز پدیده ناسازگاری زمانی به دوره‌های طولانی رکود تورمی منجر شده است.

شاکری (۱۳۹۲) با تحلیل وضعیت متغیرهای کلان اقتصادی و اثرپذیری احتمالی آن‌ها از تحریم، عامل اصلی رکود تورمی در اقتصاد ایران را تحریم‌های بین‌المللی ذکر می‌کند. در این پژوهش، تداوم تورم دورقمی طی چهار دهه گذشته همراه با رشد نسبتاً محدود تولید ناخالص ملی حقیقی دلیل رکود تورمی در اقتصاد کشور عنوان شده است. شاکری توصیه می‌کند که در این شرایط اولاً، نرخ ارز به‌هیچ‌وجه به‌عنوان ابزار تراز کننده بودجه دولت مورد استفاده قرار نگیرد. ثانیاً، نظارت بر عملکرد مؤسسات مالی و بانک‌های خصوصی افزایش یابد. ثالثاً، تمهیداتی اندیشیده شود که ارز تنها برای معاملات حقیقی مورد استفاده قرار گیرد. رابعاً، در صورت تشدید تحریم‌ها، منابع

ارزی بین نیازهای تولید، کالاهای اساسی و دارو و با اولویت‌بندی تخصیص یابد. همچنین، کسری بودجه از طریق انضباط بودجه، شفاف‌سازی و اصلاح ساختار هزینه‌ها و استفاده از منابع بانکی چاره‌جویی شود.

خانی قریه گپی، سحابی، عزیزی و صباغ کرمانی (۱۳۹۲) به تحلیل دلایل رکود تورمی در و استفاده از ۱ اقتصاد ایران با استفاده از روش تصحیح خطای خودبرآزشکننده آستانه‌ای داده‌های سال‌های ۱۳۵۲ تا ۱۳۹۰ پرداخته‌اند. متغیر وابسته در این پژوهش لگاریتم ۲ شاخص فلاکت و متغیرهای مستقل به‌عنوان دلایل بروز رکود تورمی، شامل حجم نقدینگی، کسری بودجه دولت، درآمدهای نفت و تراز پرداخت بوده است. نتایج گویای آن است که افزایش نرخ رشد متغیرهای مستقل از یک سطح آستانه‌ای، اثرات یکسانی بر رکود تورمی در اقتصاد ایران خواهد داشت.

ری (۱۹۸۱) با استفاده از تحلیل تاریخی تجربه تورم رکودی در آلمان، ژاپن، انگلستان و سوئیس بیان می‌کند که نسخه واحدی برای حل مسئله تورم رکودی نمی‌توان ارائه کرد. به‌طور مثال، اگر اعمال قاعده سیاست پولی فریدمن در کنار سیاست گسترش بنگاه‌های با مقیاس بزرگ در ژاپن مؤثر بوده است، اما در سوئیس و آلمان سیاست‌های پولی اجرا شده مؤثر نبوده و مشکل رکود ناشی از بیکاری از طریق سیاست جذب کارگران خارجی حل شده است. در انگلستان نیز دیدگاه کلاسیک‌های جدید مبتنی بر کاهش انتظارات تورمی از طریق کنترل قاعده‌مند حجم پول و اعتبار سیاست موفق نبوده است.

۴- روش پژوهش

جهت برآورد دلایل بروز رکود تورمی از الگوی برتولد و گراندلر استفاده می‌شود که متغیر وابسته را یک متغیر موهومی در نظر می‌گیریم، سال‌هایی که اقتصاد ایران دچار تورم رکودی بوده عدد یک و سال‌هایی که تورم رکودی نبوده است، عدد صفر وارد می‌شود. مبنای وجود رکود تورمی الگوی دی هان و سومنراست. از ارتباط کوواریانس نرخ تورم و رشد تولید ناخالص واقعی رکود تورمی قابل تشخیص هست. اگر کوواریانس نرخ تورم و رشد تولید ناخالص واقعی منفی باشند یعنی، در آن سال رکود تورمی اتفاق افتاده است و در صورت مثبت بودن کوواریانس، رکود تورمی اتفاق نیفتاده است. جدول ۲ متغیرهای الگو را به همراه منبع داده‌ها نشان می‌دهد.

جدول ۲ معرفی متغیرهای مدل و منبع آن‌ها

نماد	توضیح متغیر	منبع داده
S	ماندگاری تورم رکودی به‌صورت متغیر مجازی	نتایج الگوی دیهان و سومنر (۲۰۰۴) که داده‌های آن (رشد تولید ناخالص داخلی به قیمت سال پایه ۱۳۹۰ و تورم بر پایه شاخص بهای مصرف سال ۱۳۹۰) برگرفته از بانک سری زمانی داده‌های بانک مرکزی است
P	شاخص بهای مصرف خانوار به قیمت سال پایه ۱۳۹۰	بانک سری زمانی داده‌های بانک مرکزی
M2	نقدینگی به میلیارد ریال	بانک سری زمانی داده‌های بانک مرکزی

O	قیمت نفت به دلار	بانک سری زمانی داده‌های بانک مرکزی
L	بهره‌وری نیروی کار به قیمت سال پایه ۱۳۹۰	گزارش بهره‌وری اقتصاد ایران (۱۳۹۵) بانک مرکزی جم
S(-1)	ماندگاری تورم رکودی با وقفه یک دورهای	نتایج الگوی دیهان و سومنر (۲۰۰۴) با یک دوره وقفه

کوواریانس میان تورم و رشد اقتصادی که گویای ارتباط میان نرخ تورم و رشد واقعی تولید ناخالص داخلی در آن دوره است، منفی و دلالت بر رکود تورمی دارد. درواقع در این روش تغییرات توأمان نرخ تورم و رشد واقعی بر پایه یک مقدار بحرانی که آن نیز مقدار متوسط در هر دوره زمانی است، تحلیل می‌شوند. بنابراین، تغییرات نوسانات در نرخ تورم و رشد واقعی که گویای نوسانات در محیط داخلی و خارجی به دلیل ساختار اقتصادی و تصمیم‌گیری‌های اقتصادی است، بنابراین، منفی بودن رشد اقتصادی در کنار نرخ مثبت تورم در بیشتر سال‌های یک دوره (مثلاً دوره ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۲) می‌تواند گویای وجود رکود تورمی باشد، اما این مسئله تنها شرط وجود رکود تورمی نیست، بلکه روند کاهشی رشد تولید ناخالص داخلی نیز اگر با افزایش توأمان تورم در سال‌هایی مواجه شود، می‌تواند دلالت بر رکود تورمی نماید که در قالب انحراف از مقادیر میانگین دوره بر بروز رکود تورمی تأثیرگذار خواهند بود.

جدول ۳ برآورد سال‌های رکود تورمی در اقتصاد ایران

رکود تورمی	کوواریانس رشد اقتصادی و تورم	
آری	-۶,۵۵	۱۳۸۳ تا ۱۳۸۷
آری	-۲۵,۷۷	۱۳۸۸ تا ۱۳۹۱
آری	-۵,۵۵	۱۳۹۲ تا ۱۳۹۵
آری	-۳۵,۹۱	۱۳۹۶ تا ۱۳۹۹

روش شناسایی رکود تورمی در ستون سوم بر پایه مطالعه دی هان و سومنر (۲۰۰۴) قرار دارد.

جدول ۳ نتایج برآورد سال‌های رکود تورمی در اقتصاد ایران را بر پایه روش دی هان و سومنر (۲۰۰۴) نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود اقتصاد ایران طی سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۹ دارای رکود تورمی بوده است. بنابراین، برای برآورد عوامل مؤثر بر بروز رکود تورمی در اقتصاد ایران در این سال‌ها مقدار یک و در سال‌های دیگر صفر در نظر گرفته می‌شود و به‌عنوان متغیر وابسته مورد استفاده قرار می‌گیرد.

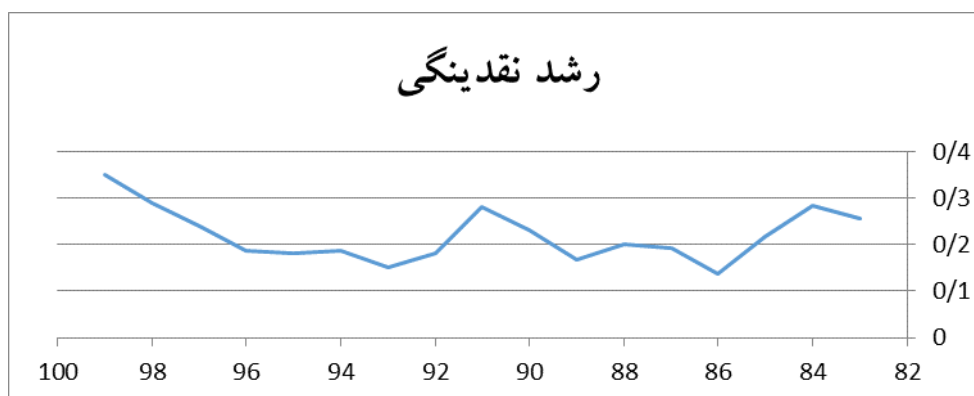
جدول ۴ برآورد الگو را بر پایه روش‌های داده‌شماری و حداقل مربعات معمولی

Least Squares		QML - Normal Count		QML - Negative Binomial Count		QML - Normal Count		ML - Negative Binomial Count		ML/QML - Poisson Count		
ضریب	آماره	ضریب	آماره	ضریب	آماره	ضریب	آماره	ضریب	آماره	ضریب	آماره	C
0.08	0.04	2.56	1.05	1.76	0.22	2.56	1.05	2.17	0.35	2.17	0.35	
-0.11	-2.19	-0.11	-2.46	-0.09	-0.76	-0.09	-2.46	-0.01	-2.03	-0.01	-0.83	P
0.11	2.43	0.02	2.58	0.04	2.09	0.02	2.58	0.33	2.06	0.33	2.06	M(-1)
-0.01	-1.28	-0.01	-0.74	-0.02	-0.56	-0.01	-0.74	-0.02	-0.52	-0.02	-0.52	O(-1)
-0.00	-0.08	-0.02	-0.61	-0.00	-0.02	-0.02	-0.61	-0.01	-0.13	-0.01	-0.13	L(-1)
0.54	2.28	0.59	2.45	1.04	2.05	0.59	2.45	0.83	2.13	0.83	2.13	S(-1)
-2.75		-4.72		-2.43		-4.72		-3.44		-3.43		آماره آزمون ریشه واحد دیکی-فولر
0.369		0.190		0.169		0.190		0.103		0.097		ضریب تعیین تعدیل‌شده

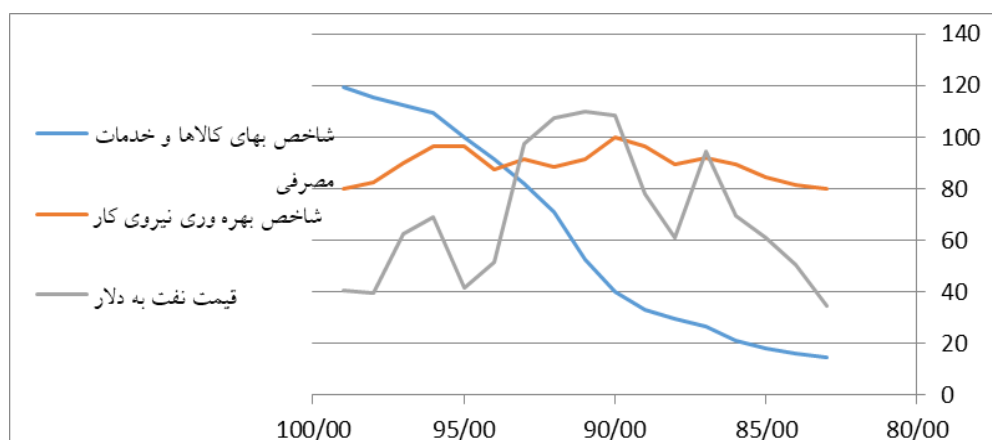
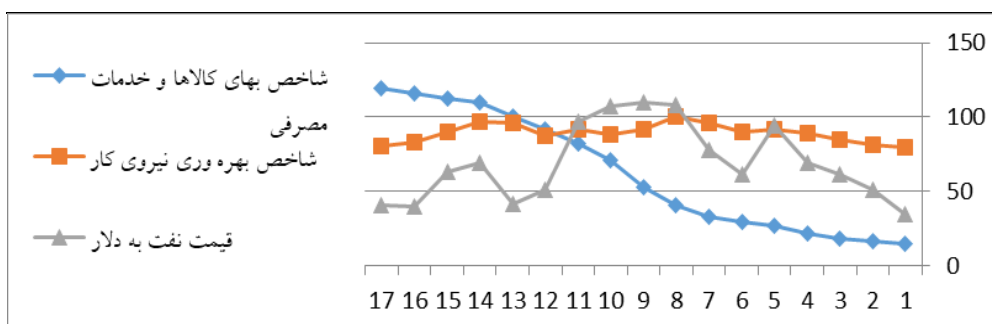
نوع تخمین در پنج روش اول داده‌شماری و در روش آخر OLS است.

جدول ۴ برآورد الگو را بر پایه روش‌های داده‌شماری و حداقل مربعات معمولی نشان می‌دهد. با توجه به مقدار آماره آزمون ریشه واحد دیکی-فولر توجه به آنکه قدر مطلق مقدار آماره محاسبه‌شده در سطح معناداری بیشتر از قدر مطلق، که دلالت بر نا مانایی دارد، میزان بحرانی در سطوح ۱ تا ۱۰ درصد است، فرضیه صفر رد می‌شود. بنابراین، می‌توان به ضرایب الگوهای جدول ۴ در بلندمدت اعتماد کرد. نتایج برآوردهای مذکور دلالت بر آن دارد که شاخص بهای مصرف‌کننده از عواملی بود که بر دوره زمانی رکود تورمی اثر عکس داشته‌اند. در مقابل، نقدینگی و اثرات ناشی از تعدیل در رکود تورمی که با یک دوره وقفه ظاهر می‌شود، اثر مثبت داشته‌اند. بنابراین، از منظر مقام پولی مسئله نقدینگی در اقتصاد و مدیریت آن در بروز و یا جلوگیری از تورم رکودی اهمیت بسزایی خواهد داشت. که باید به مسئله ناسازگاری زمانی در اقتصاد توجه شود.

در شکل ذیل روند تغییرات نرخ رشد نقدینگی مشاهده می‌شود روند تغییرات رشد را در سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۱ و ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۹ با شدت بیشتری از درک رکورد تورمی را نشان می‌دهد. رکود تورمی در اقتصاد ایران هم‌روند افزایشی و هم کاهشی در حجم پول وجود داشته است. این مسئله دقیقاً برای دوره رکود تورمی (۱۳۹۲ تا ۱۳۹۵) نیز مصداق دارد. درواقع، علت روند نوسانی رشد حجم پول وجود سیاست‌های مصلحت‌گرایانه مقام پولی است که در مقاطع زمانی مختلف بر پایه مصلحت‌های اقتصاد ایران اتخاذ شده است

در شکل ذیل تکانه ناشی از نوسانات نقدینگی بر پایه رکود تورمی را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود واکنش نقدینگی و اثرات ناشی از تعدیل در رکود تورمی که با یک دوره وقفه ظاهر می‌شود، همچنین شاخص بهای مصرف‌کننده از عواملی بود که بر دوره زمانی رکود تورمی اثر عکس داشته‌اند درواقع سیاست‌های مصلحت‌گرایانه باعث بروز اثرات بلندمدت و ماندگاری رکود تورمی می‌شوند. بنابراین، مشکل اصلی سیاست پولی از منظر تغییرات نقدینگی نوسانات در رشد حجم پول است (سیاست‌های مصلحت‌گرایانه) نه افزایش نقدینگی که از این پدیده در مکتب کلاسیک جدید به نام ناسازگاری زمانی مطرح می‌شود به‌عنوان مثال در سال ۸۴ مقام سیاست‌گذار پولی در برنامه چهارم ۲۰ درصد حجم پول را فرض می‌کند اما درواقع در پایان برنامه ۲۸ درصد مرجع می‌شود. پس با توجه به نظریه ناسازگاری زمانی این‌گونه رفتارهای مقام مالی باعث ایجاد انتظارات تورمی در بنگاه‌ها می‌شود و سرمایه‌های بلندمدت به سمت سفته‌بازی و فاصله از تولید هدایت می‌شود. پس در بازار افزایش قیمت رخ می‌دهد و شرایط رکود تورمی حادث می‌شود که برای جلوگیری از اتفاق ناسازگاری زمانی سه رهیافت معرفی می‌شود -رهیافت قاعده رهیافت وکالت و رهیافت خوش‌نامه (رومر ۲۰۱۲) پس مسئله استقلال مقام پولی با توجه به ساختار اقتصادی و سیاسی ایران در چهارچوب رهیافت وکالت اهمیت بیشتری پیدا خواهد کرد جا که مهمترین مسئله برای اقتصاد ایران تدوین سیاست پولی همسو با شرایط اقتصاد ایران در جهت مقابله با تکانه‌هایی که منشأ خارجی دارند مانند نوسانات قیمت نفت

۵- بحث و نتیجه‌گیری

عواملی که در تشدید یا بروز این پدیده در کشور دخیل بوده‌اند همان عوامل به‌نوبه خود باعث مقابله و خروج از این وضعیت در کشورهای دیگر شده‌اند. نتایج به‌دست‌آمده از بررسی حاضر نشان می‌دهد که شرایط اقتصادی ایران به‌طور بالقوه آمادگی پذیرش پدیده رکود تورمی را دارد. با توجه به ویژگی‌های ساختاری اقتصاد ایران، کسری بودجه‌های مداوم و شوک‌های ارزی حاصل از درآمد نفت و بی‌انضباطی مالی دولت و سیاست انبساطی پولی از مهم‌ترین عوامل بروز این پدیده در کشور هستند. نتایج بیانگر آن است که مهم‌ترین راه‌حل‌های مقابله با رکود تورمی در ایران می‌تواند انضباط مالی دولت از طریق تنظیم صحیح بودجه و اجتناب از تداوم بیشتر کسری بودجه، کنترل و کاهش هزینه‌های جاری دستگاه‌ها، نحوه استفاده از دلارهای نفتی به‌گونه‌ای که موجب افزایش پایه پولی و به‌تبع آن افزایش نقدینگی نشود. اصلاح ساختار مالیاتی، اصلاح بازارهای مالی و پولی (پرهیز از سیاست‌های انبساطی پولی) و افزایش سرمایه‌گذاری به‌نحوی که به افزایش تولید منجر شده، پرهیز از سیاست‌هایی که عواقبی چون فعالیت‌های رانت‌جویانه و دلالی دارد و افزایش تولید و بهره‌وری کل عوامل تولید باشد. همچنین تولیدات داخلی با استفاده از تئوری انتظارات عقلایی مورد تردید واقع می‌شود و با استفاده از تئوری انتظارات عقلایی نشان داده شده که نیروی کار توهم پولی نداشته و با اجرای سیاست‌های انبساطی فرایند خودافزای تورم شکل می‌گیرد و تأثیری چندانی بر نرخ رشد تولید ندارد.

- ✓ شورگلی احمد عزتی، احمدی تیرداد، صحرایی پریسا، رحیمی رامین، (۱۴۰۰) بررسی اثربخشی مخارج دولت و مالیات طی ادوار تجاری: کاربرد مدل خودرگرسیون برداری آستانه ای، پژوهشنامه مالیات، ۹۸.۲۹، (۲۷-۵۳)
- ✓ باستانی فر ایمان، میرزایی رخساره ۱۳۹۳. (تحلیل ریشه های رکود تورمی در اقتصاد ایران و ارائه راهکارهای برون رفت، فصلنامه پژوهش های پولی - بانکی، ۲۱(۷)، (۳۶۱-۳۸۰)
- ✓ باستانی فر، ایمان. (۱۳۹۳) آزمون ناسازگاری زمانی در اقتصاد ایران. پژوهشات اقتصادی، ۴۹۴ (۷۲۷-۷۹۹)
- ✓ بختیارزاده، محمدجواد (۱۳۸۸) بررسی علل وریشه های بحران اقتصادی ۲۰۰۸ آمریکا و ارائه راهکارها نشریه مدیریت، بررسی های بازرگانی
- ✓ روستا ایمان، هادیان ابراهیم، صمدی علی حسین، پرویز رستم زاده، ۱۳۹۹. (سیاست های پولی و مالی بهینه با تاکید بر خروج تورمی از رکود در ایران: رویکرد الگوهای تعادل عمومی پویای تصادفی، مجله مطالعات اقتصادی
- ✓ خانی قریه گپی، ن.، سحابی، ن.، عزیزی، ف.، و صباغ کرمانی، م. (۱۳۹۲). شناسایی علل رکود تورمی در ایران: روش تصحیح خطای آستانه ای. فصلنامه مدل سازی اقتصادی، ۴(۷)، (۱۹-۳۵)
- ✓ عراقی خلیا، م.، سوری، ع. (۱۳۸۳). راهنمای نوین در اقتصاد کلان (ترجمه). تهران: انتشارات برادران
- ✓ محدثه صف شکن، فرشاد مومنی، (۱۳۹۵). دور باطل رکود تورمی در ایران ازمنظر اجرای سیاست های تعدیل اقتصادی، فصلنامه مجلس و راهبرد، ۸۷(۲۳)، ۲۶۳-۱۵۹۶۲۰۳
- ✓ صبوری دیلمی محمد حسین، الهی ناصر، کیالاحسینی سید ضیالالدین، یوسفی شیخ رباط محمد حسین (، ۱۴۰۰). (فرضیه وجود چرخه تشدیدشونده نرخ ارز-تورم در ایران: رویکرد MSBVAR، نشریه مطالعات و سیاست های اقتصادی، ۸)

- ✓ Friedman, M. (1969). The optimum Quantity of money and other essays. New York: Adlin Publishing company.
- ✓ Durham, M. B. (1976). Elements of stagflation theory. Zeitschrift Fur Nationalokonomie, (36), 1-8
- ✓ Romer, D. (2012). Advanced Macroeconomics (Fourth edition). McGraw-Hill.